

Acta Beregsasiensis
2010/3

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 3. kötet
Том IX, № 3
Volume IX, № 3

УДК 001.2

ББК 72

A-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év második felének magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a történelem, a nyelvtudomány, az esztétika, a pedagógia, a biológia, a gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakocz-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenyve

SZERKESZTÉS: Kohut Attila, Penckófer János

KORREKTÚRA: G. Varcaba Ildikó

TÖRDELÉS: Garanyi Béla

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-07-9

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

A II. Rákóczi Ferenc
Kárpátjai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Tartalom

Nyelvészet, esztétika

CSERNICKÓ ISTVÁN: A magyar nyelv hivatali/hivatalos használatának esélyei és lehetőségei Kárpátalján az ukrainai nyelvi helyzet és nyelvpolitika kontextusában	9
MIZSER LAJOS: Beregi és ugoicsai helynevek változásai a történelem során.....	25
GAZDAG VILMOS: A kárpátaljai magyar köznyelv szláv lexikai elemei Zelei Miklós <i>A kettézárt falu</i> c. dokumentumregényében	29
BÁRÁNY ERZSÉBET: A kárpátaljai ukrán (ruszin) nyelvjárások hungarizmusainak kutatástörténetéből.....	41
BRENZOVICS MARIANNA: Andrej Tarkovszkij és a keleti képfelfogás.....	51

Biológia, gazdaság, népesség

KOHUT ERZSÉBET–HÖHN MÁRIA: A <i>Syringa josikaea</i> élőhelyeinek cönológiai jellemzése Kárpátalján.....	55
KOMONYI ÉVA–MANDZÁK GÁBOR: A GMO hódítása.....	67
REMENYIK BULCSÚ–DÁVID LÓRÁNT: Ecotourism of the Lake Tisza.....	75
KOVÁLY KATALIN: A Kárpátaljára érkező külföldi beruházások.....	81
ДНІСТРЯНСЬКИЙ МИРОСЛАВ СТЕПАНОВИЧ: Регіональна диференціація демографічного розвитку України: чинники формування, параметри та тенденції.....	87
LIPCSEI IMRE–GABÓDA BÉLA–BAJOMI ÉVA: Kárpátaljai és Békés megyei 11–14 éves roma gyerekek életmódjának összehasonlító elemzése.....	91

Történelem, egyház

TESCHMAYER GÁBOR: A konzuli bíraskodás intézménye az Osztrák–Magyar Monarchia külügyi igazgatásában	109
MOLNÁR FERENC: Adalékok a verhovinai határvidék hadtörténetéhez (1849. március) ..	121
SZÉKELY GUSZTÁV: Ugoicsa vármegye kialakulása az új kutatások tükrében.....	131
KOSZTYÓ GYULA: A külpolitikai gondolkodást alakító sztálini propaganda a kárpátaljai magyar pártlapokban 1946–1953 között.....	143
BARÁTH VIKTÓRIA: A donbászi munkaszolgálat a vári és a benei túlélők emlékezetében	151

BOROS LÁSZLÓ: Az Országos Lehoczky-múzeum létrejötte és működésének kezdete (1907–1928)	161
PALLAGI LÁSZLÓ: A Beregsomi Református Egyház történelmi fejlődése a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján	169
SZENDREY ANITA: A beregszászi római katolikus egyház elemi iskolájának élete Pásztor Ferenc ideérkezésétől az I. bécsi döntésig (1932–1938)	179

Recenzió

BAYERNÉ SIPOS MÓNKA–DARCSI KAROLINA: Recenzió Kupa László <i>Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában – a múltban és a jelenben</i> című tanulmánykötetről	189
---	-----

A külpolitikai gondolkodást alakító sztálini propaganda a kárpátaljai magyar pártsajtóban 1946–1953 között

Rezümé A második világháború után az egyetemes történelem alakulása váratlan fordulatot vett: az Európára vonatkozó háború alatti tervek és megegyezések részben a katonai helyzet politikai következményeinek tudomásulvételét jelentették. Egyre inkább eluralkodott az a nézet, hogy mindkét hatalom mást értelmel a béke garanciáján: a Szovjetunió biztonságpolitikájának kulcseleme a klaszszikus birodalmi érdekszféra-stratégia lett, az USA pedig a szabad világlegkedelmel, „a nyitott kapuk elvét” helyezte külpolitikájának előterébe.¹ A két hatalom így 1945–1953 között fokozatosan eltávolodott egymástól. Csupán regionális konfliktusok, polgárháborúk, nemzetiségi kérdések (elsősorban a német kérdés) formájában érintkeztek egymással. Ezzel a magatartással idézte elő a két nagyhatalom azt az időszakot, amelyet a történelem elsősorban a hidegháború „klasszikus” korszakának nevez. Ennek az időszaknak sajátossága volt még a fegyverkezési hajsza, a Truman-doktrína, valamint az ellenség feltartóztatásának politikája. De vajon az 1946–1953 közötti fontos történelmi események híre eljutott-e a szovjet fennhatóság alatt élő lakossághoz (pl.: Kárpátaljára)? Ha eljutott, akkor milyen szerepe volt ebben a sajtónak? A sajtó manipulálta-e a tényeket, hogy propaganda-hírként közölje azokat? Milyen cél vezérelte a hírek manipulálását? A kárpátaljai pártsajtóban a kommunista hatalom törekedett-e arra, hogy a társadalom külpolitikai szemléletében az általánosan elfogadott nyugatellenes nézetet alakítsa ki? Milyen eszközöket vetett be a kommunista hatalom a Nyugat-ellenes szemlélet kialakítása során?

Резюме Після Другої світової війни відбувся різкий поворот у формуванні історичних подій. Плани та угоди стосовно Європи, які були розроблені та підписані під час воєнних подій, стали політичним результатом воєнної ситуації. Все частіше говорилося про те, що дві держави по-різному зрозуміли гарантії миру. Ключовим пунктом у політиці державної безпеки Радянського Союзу стала класична імперська стратегія сфери впливу, а США у своїй зовнішній політиці підтримували вільну світову торгівлю, «принцип відкритих дверей». Через це два конкуренти у 1945–1953 роках поступово віддалилися один від одного. Зв'язок між ними проявлявся тільки у регіональних конфліктах, громадянських війнах, а також при вирішенні національних питань (маємо на увазі насамперед німецьку проблему). Внаслідок такої поведінки з'явилася ера, яка увійшла в історію як «класичний» період холодної війни. Характерною ознакою даного періоду була гонка озброєнь, доктрина Трумена, а також політика перехоплення ворога. Виникає питання: чи знало населення Радянського Союзу (в тому числі й закарпатці) про важливі історичні події 1946–1953 років? Якщо отримувало інформацію, яку роль відігравала у цьому преса? Чи відбувалися маніпуляції з фактами, щоб розповсюджувати новини у формі пропаганди? Яка була мета маніпуляції фактами? Чи прагнула комуністична влада до того, щоб у закарпатській партійній пресі формувалася антизахідний погляд у зовнішньополітичному світогляді суспільства? Якими інструментами користувалася комуністична влада при формуванні антизахідного погляду?

A Nyugat és a Szovjetunió közötti politikai-diplomáciai kapcsolatok megromlása nagyban összefüggött a háború alatti szovjet kelet- és közép-európai hódításokkal. Az is akadályos lett a zökkenőmentes diplomáciai együttműködésnek, hogy e területeket a Szovjetunió nagyon gyorsan el akarta zárni a „bűnös” Nyugattól.² A szovjet irányítás kiépítése után e területeket is be kívánták olvasztani a szovjet olvasztótégelybe. A kiépítést tökéletesen működő propagandatevékenység kísérte, amely egyrészt a vallás és a lakosság bizonyos része ellen irányult, másrészt viszont jelentős figyelmet fordítottak a Nyugat elleni agitációs munkára is. A Nyugat és főként az USA ellen irányuló szovjet propaganda igazi célját a kárpátaljai lakosság külpolitikai gondolkodásának az általános szovjet mintához való igazítása képezte. E tény rányomta bélyegét minden külpolitikai eseményt hírül adó propagandacikkre, amelyet a sztálini diktatúra 1946–1953 között jelentetett meg a kárpátaljai pártsajtójában.

Nem hinném, hogy a világtörténelem őrizne még egy olyan nagy jelentőségű, korszakhatárnak számító beszédet, mint amelyet Winston Churchill 1946. március 5-én Fultonban elmondott. Ebben ugyanis leszögezte: vasfüggöny ereszkedett le a Baltikumtól az Adriai-tengerig.³ E korszakokat elválasztó beszéd megjelent a korabeli kárpátaljai

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola volt történelem szakos hallgatója. A tanulmányt Dr. Csátary György lektorálta.

¹ Herber A., Martos I., Moss L., Tisza L., 1997, 135–136. o.

² Salamon Konrád, 2006, 1109. o.

³ Mihail Heller – Alekszandr Nyekrics, 2003, 424. o.

pártsajtóban is. De felmerülhet bennünk a kérdés, milyen céllal publikálták? Maga a beszéd ugyanis nem fogalmazott meg konkrétan Kárpátaljára vonatkozó ítéleteket és következtetéseket. Akkor mi célból volt fontos a kárpátaljai pártsajtóban is közzétenni e beszédet? Ennek megértéséhez vizsgáljuk meg a beszéd mondanivalóját. E beszédben Winston Churchill egészen negatív színben festette le a Szovjetuniót és annak jövőbeli terveit, s közzététele a kárpátaljai pártsajtóban egy kihagyhatatlan propagandafogás volt. Az állam – saját védelmének érdekében – a külső ellenségről szőtt propagandaelméleteit így a továbbiakban alátámasztottnak tekinthette. A beszéd közzélével a kárpátaljai társadalomban is elvetette a Nyugattal szembeni ellenállás és pesszimizmus alapjait. A sajtóban közzétett fultoni beszéd mellé egy Sztálinnal készített interjút is csatoltak, amelyben a „generalisszimusz” részletesen kifejtette a nyugati szövetekezésről vallott nézeteit. Egyebek mellett azt, hogy Churchill beszéde káros a béke és a biztonság szempontjából, hogy Churchill – hasonlóan Hitlerhez – fajelméleteket hirdet, amikor az angolul beszélő államok egyesülését szeretné elérni stb.⁴

A világtörténelmi események megítélését és közlését a kárpátaljai pártsajtó a Sztálin által ideálisnak vélt módon vitte véghez. Ahogy a fultoni beszéd közzélése is célirányosan történt, úgy a lakosság külpolitikai gondolkodásának alakítására irányuló propaganda is egy markánsan kidolgozott elmélet köré szerveződött. Ezen elmélet leginkább Bereczky György szavaival írható le: „(...) A szovjet politikai berendezkedést igyekeztek idillikusan jellemezni (...), amelyben a Szovjetunió a világbéke megőrzéséért folytatott erőfeszítéseit mutatták be, amelyben következetesen bizonyították be, hogy a Szovjetunió a világ legdemokratikusabb országa.”⁵ A külpolitikai események közlésénél e vezérgondolat állandó jelleggel jelen volt.

A 20. század történelmének egyik leginkább meghatározó jelentőségű eseménye volt a Marshall-terv meghirdetése. 1947. június 5-én George Marshall külügyminiszter átfogó amerikai segélyprogramot hirdetett meg valamennyi európai ország számára. Az Amerikai Egyesült Államok feltételezte, hogy a Szovjetunió és szövetségesei elutasítják az ajánlatot. Ez így is lett. Sztálin a terv elutasítására kényszerítette Csehszlovákiát és Lengyelországot.⁶ A Marshall-terv tovább mélyítette a hidegháborút. Egyre inkább kirajzolódott a Szovjetunió előtt a konkrét ellenség rémképe az Amerikai Egyesült Államok személyében.

Kárpátalján a kommunista hatalom a Marshall-tervet már a megszületése utáni napokban közzétette saját pártsajtójában. A közlés során felhasználták a korszak egyik jellemző sztálini propagandáját, és a cikket az ellenséges összeesküvés hangnemében tették közzé. Továbbá közzétették a lakossággal a terv visszautasításának jogosságát is. Arra a megalapozatlan tényre hivatkozva, hogy a terv semmiféle konkrét javaslatot nem tartalmazott, valamint csak azon országokkal kötött megállapodást, akik készek feladni szuverenitásukat. Ezzel a Szovjetunió a társadalom (esetünkben Kárpátalja társadalmá) előtt „mosta kezét” a segítség visszautasításának vádjától. Hisz a társadalmilag elfogadott jó, az állam függetlensége, szuverenitása „múlt” – a szovjet vezetés értelmezésében – azon, hogy elfogadja-e az „imperialista” segítséget. Szilárd meggyőződéssel hirdette a sztálini propaganda azt, hogy a párizsi tanácskozások igazi célja a Szovjetunió elszigetelése és Európa megosztása.⁷ Így a folyóiratokban a Marshall-tervvel kapcsolatos cikkek állandó jelzőjévé váltak a demokráciatipró,⁸ diktatúra⁹ kijelentések. A hatékonyság kedvéért gyakran kapcsoltak ezeken kívül negatív gazdasági jelenségeket (a Marshall-terv hatására

⁴ Vörös Zászló, 1946, 22. sz. 1. o.

⁵ BERECKY GYÖRGY, 2009, 34. o.

⁶ Németh István, 2005, 239. o.

⁷ Vörös Zászló, 1947, 60. sz. 2. o.

⁸ Vörös Zászló, 1948, 22. sz. 2. o.

⁹ Vörös Zászló, 1949, 26. sz. 4. o.

növekedett a munkanélküliség a nyugat-európai államokban¹⁰ stb.) is a Marshall-tervhez. Jellemző propagandafogást alkalmazott a kommunista pártvezetés, amikor összevetette a Marshall-országok és a Szovjetunió gazdasági potenciálját a sajtó lapjain. Természetes, hogy ebből az összehasonlításból mindig az utóbbi került ki győztesen. Pusztán megalapozatlanul, minden konkrét számadat közlése nélkül állapítja meg a propaganda azokat a következtetéseket, hogy a nyugati államokban a munkanélküliség növekedett, a gazdasági és üzleti élet pedig csökkent. Ezekkel szemben – szintén konkrét számadat közlése nélkül – a Szovjetunióban „az életszínvonal meredek szögben emelkedik”, „az ipari és mezőgazdasági termelés állandó növekedéséről szólnak a népi demokrácia országaiból érkező jelentések.”¹¹

A közép- és kelet-európai népi demokráciák és a Szovjetunió gazdasági együttműködésének szervezetét, a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát (KGST) 1949. január 25-én alakította meg Magyarország, Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország és Románia. Nem volt titok, hogy e szervezetet a Marshall-terv ellensúlyozására hozták létre.¹² Létrejöttének híret a kárpátaljai pártsajtó is konstatálja. Természetes, hogy a KGST megalakulását is felhasználták a szovjet gazdasági fejlődést és a tagországok közötti hatékony együttműködést bemutató propagandához. A Marshall-tervvel kapcsolatban a helyi lakosság körében azt terjesztették, hogy az sérti a szocialista államok szuverenitását és gazdaságát.¹³ Ezellen hívta életre a Szovjetunió a KGST-t, amelyet nyílt szervezetnek hirdetett a kárpátaljai pártsajtóban is.

Az Amerikai Egyesült Államok trumani vezetőségének érdeklődése csak akkor kezdett megnőni Kelet-Európa iránt, amikor az szovjet fennhatóság alá került. A legújabb történelmi kutatások szerint egy titkos amerikai kormány szerv felforgató tevékenységet folytatott a szovjet fennhatóság alatt álló területeken azzal a céllal, hogy a helyi kommunista rendszereket aláaknázza, esetleg felbomlassza. Ennek érdekében a trumani vezetés akár a háború kockázatát is vállalta volna.¹⁴ Nagy valószínűséggel a Szovjetunió szintén tudhatott erről az amerikai földalatti tevékenységről. Ennek tudatában érthető az a sztálini propagandatevékenység, amely a létrejött NATO-t hivatott lejáratni, potenciális veszélyforrásnak tekintve azt. A propaganda e veszély ellen igyekezett a maga módján tenni, s tevékenységét az egyik lenini tanításhoz igazította, miszerint a szocialista erkölcs egyik alapvonása a haza védelme.¹⁵ A kárpátaljai pártsajtóban – bár mi mást lehetne várni – egyoldalú volt a NATO megítélése. Már az SZSZKKSZ Külügyminisztériuma a sajtóban közzétett nyilatkozatában meghatározta az alapvető kommunista következtetéseket a NATO-val kapcsolatban. Eszerint a nyugati szövetség nem más, mint az agresszív angol-amerikai blokk európai fegyvere, amely az amerikai világhatalomra való törekvés eszköze. S mint ilyen szervezet, voltaképp azon van, hogy aláássa az Egyesült Nemzetek Szervezetének tevékenységét.¹⁶ Mivel Kárpátalja szintén a szovjet birodalom szerves részét képezte, ezért e területen is uralkodóvá vált az a szovjet propaganda, miszerint a nyugati (főként az amerikai) ellenség képét és annak „ádáz” terveit a társadalom közgondolkodásában ébren kell tartani, majd szükség esetén újra és újra a felszínre kell hozni. Ezt a következtetést vonhatjuk le akkor is, amikor a Szovjetunió kormányának memorandumát olvashatjuk az Észak-atlanti Szerződésről a kárpátaljai pártsajtóban. A közzétett cikk jól láthatóan azt a feladatot teljesítette, hogy a NATO-t a szovjet nép ellenségeként kikristályosodó szervezetnek tüntesse fel, olyan érveket felsorolva, mint: a szerződés a Szovjetunió ellen irányul, ellentétben van az ENSZ alapokmányával, alapelveivel és céljaival, valamint ellentmond a

¹⁰ Vörös Zászló, 1948, 10. sz. 2. o.

¹¹ Vörös Zászló, 1949, 3. sz. 4. o.

¹² Németh István, 2005, 240. o.

¹³ Vörös Zászló, 1949, 9. sz. 4. o.

¹⁴ Borhi László, 2005, 12. o.

¹⁵ Kovács Éva, 2006, 38. o.

¹⁶ Vörös Zászló, 1949, 10. sz. 4. o.

jaltai és a potsdami konferenciákon hozott döntéseknek.¹⁷ Az állításokat semmiféle konkrét magyarázat nem kíséri, így téve eleget az ideális propaganda feltételének.

1949 és 1953 között az Észak-atlanti Szerződés a kárpátaljai sajtóban a háborús gyújtogatók egyezményévé, tevékenysége pedig a fasiszta propaganda szinonimájává válik.¹⁸ Továbbá a pártagitáció a NATO-t az új háborúra készülő amerikai milliárdosok eszközének tekintette, a szervezet tagállamait pedig úgy jellemezte, mint akik eladták országuk függetlenségét a „reakciós körök” (a Nyugat, főként az USA kommunista megnevezése) dollárjaiért.¹⁹ Látható az, hogy mindent megtett a kommunista agitáció Kárpátalján annak érdekében, hogy a lakosság külpolitikai gondolkodásában az USA vezetőit korrupt, könyörtelen, kapitalista színben tüntesse fel.

A központilag vezetett propaganda az amerikai társadalom ellen is lejárató, megbélyegző hadjáratot indított. A korabeli újságokat lapozva az olvasó akaratlanul is találkozhat olyan cikkekkkel, amelyek az amerikai lakosság eladósodásáról, a munkanélküliek számának növekedéséről szólnak.²⁰ Ezek mellett gyakran olvashatunk a korabeli amerikai társadalmat megosztó színes bőrűek kérdéséről. Az amerikai társadalomban ekkor jellemző faji megkülönböztetés kapóra jött a szovjet propagandának. Élve e lehetőséggel a kommunista agitáció igyekezett mindent megtenni, hogy a kárpátaljai köztudatban is mind mélyebb gyökeret verjen az amerikai társadalomban jellemző rasszista közgondolkodás. Ezt a megbotránkozató jellegű cikkek közlésével fejezte ki a pártvezetés. A korabeli kárpátaljai társadalomra ilyen hatással lehetnek azok a négeres helyzetéről szóló történetek, amelyek utcán szülő néger nőkről, templomból lelkészek által kiűzött négerekről vagy éppenséggel iskolai szegregációról szóltak.²¹

A sajtóban a vezeték titartó propagandatámadást intézett az amerikai „vezető körök”, valamint az amerikai társadalom ellen. Mindent megtett annak érdekében, hogy az amerikai demokrácia létezését is megkérdőjelezze. Az USA-t gengszterbandák által irányított, korrupt politikai rendszernek minősítette. Az amerikai tőkéses vérszívók és embertelenek – szól a propagandacikk –, akik a dolgozók vérét szívják. Ebből kiindulva vonja le a cikk azt a következtetést, hogy az amerikai kapitalizmusban nem lehet demokráciáról beszélni.²² Jól látható az a propagandafogás, hogy a kommunista vezetés a kárpátaljai lakosságot abba az illúzióba próbálta ringatni, hogy ők a Szovjetunióban sokkal jobb társadalmi normák között élnek, mint az amerikai polgárok. Azonban ennél a momentumnál felmerülhet a történelemben jártas olvasó agyában egy kérdés. Mi jogon kérte számon vajon a Nyugaton a Szovjetunió a demokratikus magatartást, mikor jól tudjuk, hogy a demokrácia szempontjából maga is hiányosságokkal küszködött? (*K.Gy: gondolok itt a málenyikij robotra*). Nos, e kérdésre, azt hiszem, mindannyian tudjuk a választ. A propaganda végett.

Kárpátalja lakosságának külpolitikai gondolkodását hivatott befolyásolni az a hírverés, amely a nyugati államoknak a következő háborúra való készülődéséről szólt. Természetesen a korabeli sajtóban nem találhatjuk meg semmiféle jelét annak, hogy a Szovjetunió is fegyverkezett volna. E történelmi tényt a propaganda titkolta. Ehelyett az USA és Anglia fegyverkezése szerepel a pártsajtó lapjain. A Szovjetunióval kapcsolatban ezzel szemben a sajtó szünet nélkül azt hangoztatta, hogy amikor a hitleri Németország szövetségeseit (Románia, Bulgária, Magyarország) felszabadította, akkor nem a bosszú vezérelte, hanem ellenkezőleg, ezen államok nemzeti újjászületésének megkönnyítése. Ezzel szemben az USA és Anglia ezt figyelmen kívül hagyta, és katonai szövetségeket hozott létre ezen országok meghódítására.²³ E cikk hüen mutatja be azt a szovjet hidegháborús

¹⁷ TASZSZ, 1949, 28. sz. 4. o.

¹⁸ Vörös Zászló, 1949, 33. sz. 4. o.

¹⁹ B. Dranov, 1952. 89. sz. 4. o.

²⁰ Vörös Zászló, 1948, 2. sz. 2. o.

²¹ I. Szipdorov, 1949, 28. sz. 4. o.

²² L. Recsmedin, 1950, 19. sz. 3. o.

²³ Vörös Zászló, 1948, 42. sz. 2. o.

fölfogást, amelyben magát a Szovjetunió saját lakossága előtt a társadalmilag elfogadott általános jó és igazságos szerepében tünteti fel.

A szovjet állam magát és szocialista tábort (közép- és kelet-európai szocialista államok) a békepolitika alapvető művelőjének tekintette.²⁴ A Szovjetunió, a cikkek 100 százalékában a békéért harcol, míg az atomfegyverrel rendelkező USA épp ellenkezőleg, mindent megtesz a háború kirobbantásáért. Klasszikus példája ez a tökéletesen művelt propagandának, hisz minden magyarázat mellőzve van. Hasonlóan ahhoz a cikkhez, amelyben azt közlik, hogy az USA nyomást gyakorol Nyugat-Európára abból a célból, hogy költsenek többet hadi célokra és kevesebbet a békés termelésre.²⁵ Vagy például ahhoz az állításhoz, miszerint az USA arra törekszik, hogy kiterjessze a háborút Ázsiában.²⁶ A cikkek megmaradtak a Sztálin által megkövetelt rágalmozások, megbélyegzések szintjén. Kárpátalján a helyi pártajtóban ezek közlések formájában öltöttek testet, mint például: *Az amerikai imperialisták – az emberiség ádáz ellenségei.*²⁷ *Az amerikai milliárdosok – a béke és demokrácia ellenségei.*²⁸ *A háború előkészítésére irányuló szerződések.*²⁹

Az amerikai világpolitikai tevékenységet a szovjet propaganda minden oldalról támadás alá vette. Így például az ENSZ lefegyverzési bizottságának közgyűlése is kivívta a szovjet propaganda támadását. A lefegyverzési közgyűlés sikerességét kívánhatták aláásni ezzel a cikkel, amelyben a következőket közölték: „(...) Mind a Közgyűlésen, mind pedig itt, a Bizottság első ülésén két szövesen ellentétes irányvonal merült fel. Az SZSZKSZ delegációja a béke megszilárdításának konkrét programjával lépett fel, az amerikai delegáció javaslatai pedig félreérthetetlenül mutatják, hogy az USA vezető körei még csak gondolni sem akarnak a békére.”³⁰ A sajtó lapozgatása közben az ehhez hasonló írások első soraiban már jól megfigyelhetőek azok a propagandaállítások, amelyek a korabeli szovjet polgár gondolatát az ideálisnak vélt szovjet ideológiához igazították.

Az amerikai atombomba pusztá léte fordulópontra jelentett Sztálin külpolitikai stratégiájában. Az amerikai atombomba a világhatalom jelképeként és újabb világháborús fenyegetésként jelent meg előtte. A nukleáris fejlesztésekkel foglalkozó tudósoknak köszönhetően (Vernadskij, Landau, Kurcsatov stb.) a Szovjetunió 1949. szeptember 25-én felrobbantotta saját atombombáját.³¹ Ezzel a Szovjetunió propagandája válaszút elé érkezett. Döntenie kellett, hogy a bomba elkészítését mivel kívánja megmagyarázni saját lakosságának: az agresszióhoz szükséges, vagy védelmi célokat szolgáló eszközként kívánja magyarázni e pusztító fegyver elkészítését? Természetesen győzött az a szovjet célokkal megegyező propagandairány, amely a tömegpusztító fegyvernek védelmi célokra történő használatát hangoztatta. A kárpátaljai pártajtóban egy közleményt olvashatunk a szovjet atombombával kapcsolatban. A közlemény meglehetősen ködösen fogalmaz és tagadja az atombomba felrobbantásának tényét. Az USA által érzékelt nagy erejű robbanást pusztán a Szovjetunió területén folyó építkezési robbantásokkal magyarázta.³²

A központilag irányított propaganda a kárpátaljai lapokban sok esetben beszámolt más tagországainak sikereiről, de ugyancsak sok esetben azok „szégyenletesnek” híresztelt kudarcairól is. Könnyen felfedezhetjük e propagandatevékenység célját. Az újonnan a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátalja lakosságában szükségesnek vélték a szovjet ideológiát mielőbb megalapozni azáltal, hogy a szovjet testvérországok sikereivel meghatározzák az ideális, követendő szocialista utat. A tagországok kudarcainak közlését ugyancsak hasonló cél vezérelte. Tito árulása, a Rajk-per, a Mindszenty-per közlése a kárpátaljai

²⁴ Vörös Zászló, 1949, 79. sz. 3. o.

²⁵ Vörös Zászló, 1950, 63. sz. 4. o.

²⁶ L. Leontyev, 1951, 42. sz. 4. o.

²⁷ D. Gyelov, 1952, 53. sz. 4. o.

²⁸ O. Prudkov, 1952, 77. sz. 4. o.

²⁹ F. Orechov, 1951, 73. sz. 4. o.

³⁰ D. Bocsarov, 1952, 28. sz. 4. o.

³¹ Németh István, 2005, 369. o.

³² Vörös Zászló, 1949. 78. sz. 2. o.

sajtóban pusztán nevelési célt szolgált. Ezekkel a helyi lakosság tudára kívánta adni a szovjethatalom, hogy nem fog eltérni a jövőben semmiféle egyházi ellenállást és „nyugati elhajlást” Kárpátalja területén.

A Tito árulásával kapcsolatos cikkek meglehetősen érdekes módon kerültek közlésre a korabeli sajtóban. Jól ismert tény, hogy a második világháború után a föderatív népköztársaságként újjászerveződött Jugoszlávia kapcsolata a Szovjetunióval ellentmondásosan alakult. Bár kommunista irányítás alakult ki, de 1948-tól a két ország kapcsolatai romlani kezdtek. A Szovjetunió ettől kezdve pedig mindent megtett annak érdekében, hogy Jugoszláviát elszigetelje és vezetőit megbuktassa, ehhez pedig durva propaganda-hadjáratba kezdett.³³ Ettől vezérelve megjelent néhány cikk a kárpátaljai pártsajtóban is, amely Titót árulónak, szökevénynek nevezte.³⁴

A Magyarországon indított koncepciós perek is bekerültek a kárpátaljai sajtó-organumokba. A legismertebb koncepciós eljárás a Rajk-per volt. A Rajk László ellen indított per indítéka az volt, hogy e személy a magyar demokrácia megdöntésére készül, az ország idegen szolgátságba taszítását tervezi.³⁵ A magyarországi központi vezetőség Rajk Lászlót és dr. Szőnyi Tibort mint imperialista hatalmak kémeit kizárta a Magyar Dolgozók Pártjának soraiból, majd letartóztatták őket.³⁶ Ezeket a vádakot a korabeli sajtó is megemlítette. Továbbá nagy terjedelmű újságcikkekben közlik Rajk László,³⁷ Brankov és Szőnyi Tibor³⁸ kihallgatását. Rajk László és társainak személye a kárpátaljai lakosság előtt, „hála” a kommunista propagandának, szovjetellenes (*K. Gy. vagyis a szovjet társadalomban elfogadott jótól eltérő, szégyenletes magatartású*) kémekkel vált egyenértékűvé.

A Rajk-perhez hasonló céllal lett közölve a helyi sajtóban Mindszenty József, Magyarország hercegprimásának koncepciós pere. A bíboros mindent megtett, hogy az 1947-ben felvetett kötelező hitoktatás eltörlése ellen harcoljon. Mindszenty József és a szovjet vezetés közötti konfliktus a felekezeti iskolák államosításának kérdésében csúcsosodott ki. Konkrétan, amikor 1948. június 16-án a magyar Országgyűlésben megszavazták az egyházi iskolák államosítását, a bíboros nyílt konfrontációba került a szovjet vezetéssel.³⁹ A bíborost hazaárulás, kémkedés, összeesküvés, valutaüzérkedés vádjával perbe fogták, számol be a korabeli kárpátaljai pártlap.⁴⁰ A fizikai kényszer, a kialvatlanság megtette hatását a bíborosnál.⁴¹ Ezeknek a hatására a bíboros „beismerte” az ellene felhozott, koholt vádakot a tárgyalás során,⁴² amelyek után életfogytiglani fegyházra ítélték. Talán az élet vagy a történelem egybeesése a két egyházi vezetőnek, Mindszenty Józsefnek és Romzsa Tórnak a hasonló életútja. Mindkét személy élete örök érvényű példája lett a szovjethatalom könyörtelen, könyörületes nem ismerő ideológiai terrorjának.

A kárpátaljai pártsajtóban a szovjet sztálini propaganda egyéb más témában is tetten érhető (mint pl.: a kínai háború, a görög polgárháború, a vietnámi háború, a koreai háború stb.), amelyek bemutatása egy terjedelmesebb tanulmány keretei között lenne csak megvalósítható. E fejezetben közölt külpolitikai témájú cikkek bemutatása mindössze az 1946–1953 közötti kárpátaljai szovjet propaganda fő irányvonalait kívánta fölvezetni. A külföldi események sajátos szovjet propagálása egy jól látható célt kívánt elérni, mégpedig

³³ Juhász József, 1999, 129. o.

³⁴ V. Sztójánovics, 1949, 90. sz. 4. o.

³⁵ Gál Vilmos – Tar Attila Szilárd, 2001, 282. o.

³⁶ Izsák Lajos – Nagy József, 2004, 137. o.

³⁷ Vörös Zászló, 1949, 76. sz. 4. o.

³⁸ Vörös Zászló, 1949, 78. sz. 4. o.

³⁹ Romsics Ignác, 2007, 864-865. o.

⁴⁰ VÖRÖS ZÁSZLÓ, 1949, 12. sz. 4. o.

⁴¹ Balogh Margit, 2006, 34. o.

⁴² Vörös Zászló, 1949, 12. sz. 4. o.

azt, hogy a kárpátaljai lakosság külpolitikai gondolkodását markánsan és megalkuvást nem tűrő módon a jól bevált szovjet mintához (Nyugat-ellenesség, az USA mint háborús uszító szerepe stb.) igazítsa, ezzel is elősegítve Kárpátalja zökkenőmentes betagozódását a Szovjetunióba.

IRODALOM

- Bereczky György (2009). *A sztálini és hruscsovi nemzetiségpolitika a korabeli kárpátaljai sajtóban, összehasonlító jellemzésük*. – Acta Beregsasiensis. 2009/1. sz. Poliprint Kft. Ungvár.
- Borhi László (2005). *Az Egyesült Államok Kelet-Európa-tervei*. – História. 2005. 5. sz. História Alapítvány. Bp.
- Gál Vilmos–Tar Attila Szilárd (2001). *Dokumentumok a XX. század történetéhez*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Herber A., Martos I., Moss L., Tisza L. (1997). *Történelem 1914-től 1990-ig*. 6. kötet. Reáltanoda Alapítvány. Budapest.
- Izsák Lajos–Nagy József (2004). *Magyar történelmi dokumentumok 1944–2000*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Bp.
- Juhász József (1999). *Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története*. Aula Kiadó. Bp.
- Kovács Éva (2006). *Szocialista embertípus – szocialista erkölcs*. – História. 2006. 6–7. sz. História Alapítvány. Bp.
- Romsics Ignác (2007). *Magyarország története*. Akadémia Kiadó. Budapest.
- Salamon Konrád (2006). *Világtörténet*. Akadémia Kiadó. Bp.
- Mihail Heller–Alekszandr Nyekrics (2003). *Orosz történelem II. kötet. A Szovjetunió története*. Osiris Kiadó. Bp.
- Németh István (2005). *20. századi egyetemes történet. I. Európa*. Osiris Kiadó. Budapest.

FORRÁS

- B. Dranov (1952). Mi az Atlanti egyezmény? – *Vörös Zászló*. 89. 4. o.
- B. Pavlov (1951). Milyen az „amerikai életforma”? – *Vörös Zászló*. 13. 4. o.
- D. Bocsarov (1952). Az ENSZ lefegyverzési bizottságában. – *Vörös Zászló*. 28. 4. o.
- D. Gyelov (1952). Az amerikai imperialisták – az emberiség ádáz ellenségei. – *Vörös Zászló*. 53. 4. o.
- F. Orechov (1951). A háború előkészítésére irányuló szerződés. – *Vörös Zászló*. 73. 4. o.
- I. Sziporov (1949). Washington fekete negyede. – *Vörös Zászló*. 28. 4. o.
- L. Leontyev (1951). Az USA arra törekszik, hogy kiterjessze a háborút Ázsiában. – *Vörös Zászló*. 42. 4. o.
- L. Recsmedin (1950). Az amerikai „demokrácia” igazi arca. – *Vörös Zászló*. 19. 3. o.
- Máté Bálint (1952). Az amerikai életforma. – *Vörös Zászló*. 103. 3. o.
- O. Prudkov (1952). Az amerikai milliárdosok – a béke és demokrácia ellenségei. – *Vörös Zászló*. 77. 4. o.
- Remizo (1951). Az amerikai „demokrácia”. – *Vörös Zászló*. 41. 4. o.
- TASS (1949). A Szovjetunió kormányának memoranduma az Észak-Atlanti Szerződésről. 28. 4. o.
- V. Sztojanovics (1949). Áruló, szökevény, hóhér. 90. 4. o.
- Vörös Zászló* (1946). Sztálin elvtárs interjút adott a „Pravda” levelezőjének Churchill beszédével kapcsolatban. 22. 1. o.
- Vörös Zászló* (1947). Nemzetközi szemle. 60. 2. o.
- Vörös Zászló* (1948). 22. 2. o.
- Vörös Zászló* (1948). A Marshall-terv működésben. 10. 2. o.
- Vörös Zászló* (1948). 42. 2. o.
- Vörös Zászló* (1948). Rosszabbodik a dolgozók helyzete az USA-ban. 2. 2. o.

- Vörös Zászló* (1949). A Marshall-terv állarc nélkül. 26. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). Megalakult a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa. 9. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). A SZSZKSZ Külügyminisztériumának nyilatkozata az Észak-Atlanti Egyezmény tárgyában. 28. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). A háborús gyűjtogatók szerződése. Az agresszorok mint békéltetők. 33. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). A Szovjetunió békepolitikájának biztos támasza – a demokrácia hatalmas tábora. 79. 3. o.
- Vörös Zászló* (1949). „TASZSZ közleménye”. 78. 2. o.
- Vörös Zászló* (1949). Rajk magyar államellenes bűnöző és társainak bűnpere. Rajk László kihallgatása. 76. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). Rajk magyar államellenes bűnöző és társainak bűnpere. Brankov kihallgatása. Szőnyi Tibor kihallgatása. 78. 4. o.
- Vörös Zászló* (1949). Mindszenty és társainak bűnpere. 12. 4. o.

A-19 Acta Beregsasiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 196 с.
(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)
ISBN 978-966-2595-07-9

«Acta Beregsasiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за друге півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001.2
ББК 72

Наукове видання

ACTA BEREKSASIENSIS

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

(угорською, українською, німецькою та англійською мовами)

2010/3
Том IX, № 3

РЕДАКЦІЯ: *Когут А., Пенцкофер І.*
КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*
ВЕРСТКА: *Гороній А.*
ОБКЛАДИНКА: *К&P*
Відповідальні за випуск: *Орос І., Шовш К.*

Здано до складання 08.11.2010. Підписано до друку 26.11.2010.
Папір офсетний. Формат 70x100/16.
Умовн. друк. арк. 15,8. Тираж 250. Зам. 434.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.